

DECENTRALIZÁCIÓ.

SZENT ISTVÁN napjának ünnepén lapjaink telve voltak a Nagy király alkotásainak méltatásával. Kiemelték azok jelentőségét és reá mutattak arra, hogy ez alkotások ható ereje lenyúlik napjainkig.

Felcsillámlott itt-ott annak a ténynek tudata is, hogy ma a második évezred első tizedeit átélő nemzedék új utak kijelölésének feladata előtt áll, amelyeken a nemzetnek haladnia kell.

Helyzetünk a múlttal szemben megváltozott és sok új feladat elé állít bennünket. Az összeomlott intézmények, csődöt mondott illúziók helyébe a keserű tapasztalatokat felhasználva sok tekintetben új célokat kell kitűzni. Lehetőleg olyanokat, melyek jobbak és kifogástalanabbak azoknál, amelyek nem állva ki az események bírálatát, a viharok előtt meghajoltak és összedőltek. Erre maga miniszterelnökünk, Bethlen István gróf is utalt egyik beszédében, amikor reámutatott, hogy gazdasági létünk biztosítása s az első külpolitikai lépések sikere után, a belső újjáteremtés nem kis nehézségű kérdéseivel kell akarva nem akarva megbirkóznunk.

Ezek között nem utolsó fontosságú az, vajjon a nemzeti lét fenntartásához és a fejlődés biztosításához szükséges erőket, miként tudjuk legcélszerűbben megszerezni, illetőleg szaporítani vagy hatékonyabbakká tenni. Az összesítés, azaz centralizáció által-e, mi az intézkedés hatalmát egyesek vagy legalább kevesek kezébe teszi le; vagy pedig úgy, hogy a hatalmat lehetőleg tágasabb körökre tagolva, a többség uralmát biztosítsuk?

A centralizáció és decentralizáció kérdése nem új a magyar politikai életben. Szalay László és társai már a múlt század 40-es éveiben megindították a harcot azon szét-daraboltság ellen, melyet a szinte souverain vármegyék tartottak fenn s amivel szemben a magasabb nemzeti és állami érdekeknek érvényesülése jóformán lehetetlenné volt téve. A nagy nemzeti érdekeket ki akarták emelni az ingadozó, sokszor tájékozatlan és kicsinyes szempontokat uraló me-

gyei légkörből, reáruházní a parlamentre s az ebből eredő központi kormányzatra.

Törekvéseiket a nyugati hatások támogatása mellett pár év alatt, tehát váratlanul gyorsan, siker is koronázta. De az abszolút-korszak után a régi hagyományok híveinek aggodalmái új erőre kaptak. A Bach—Schmerling-féle korszak eseményei után ezen csodálkozni nem is lehetett.

Tisza Kálmán 1865-ben írt tanulmányában azokat a módokat fejtegetve, melyekkel a parlamenti kormány és a megyei rendszer közötti ellentét kiegyenlíthető, felsorolja a veszedelmeket, melyek a centralizációból szükségkép erednek s amelyek szerinte magában a centralizáció hazájában, Franciaországban, a decentralizációt a szabadság minden igaz barátja szemében kívánatossá teszik.

Úgy látszik azonban, hogy az idők sodra, a modern élet követelményei erősebbek és minden ellenvetés és aggodalom mellett is a centralizáció malmára hajtják a vizet. Erősül ez nemcsak minálunk, nemcsak a Párist uraló Franciaországban, hanem a szabadság klasszikus országaiban is. Amit Tocqueville száz év előtt a demokráciáról elmondott, úgy látszik itt is áll. Aki meg akarná állítani a demokrácia fejlődését, szinte az Úr akaratával szállana szembe, mert az egyenlőség fokozatos terjedése oly általános és az emberi akarat fölötti tény, amelyet úgy az események, valamint az emberek mind elősegítenek. Itt azonban megakad, sőt az analógia ellentétbe hajlik át. Az elterjedő demokrácia szembekerül a fokozódó centralizációval.

A demokrácia alapja az egyenlőség, a centralizáció ellenben olyan szervezetet teremt, mely a tömegek felett egy vagy több, de kevés kiválóbb egyén vagy csoport akaratának érvényesülését jelenti. A demokráciáknak tehát a decentralizáció alapján kell államok. Ha a modern állam az ellenkező irányban fejlődik, ez a demokráciára nézve végeredményben végzetes lesz. A veszedelem annál nagyobb, mert amint Tisza Kálmán is megjegyezte említett dolgozatában, a hatalomra kerülő egyének és pártok soha sem hajlandók lemondani azon eszközökről, melyekkel hatalmukat biztosítani és terjeszteni lehet. A decentralizáció pedig kisebb-nagyobb mértékben, de ezt jelentené.

A politikai tekinteteken túl azonban még vannak oly támasztékai a centralizációnak, melyekkel a régiebb írók és államférfiak nem kellett, hogy számoljanak.

A technikai találmányokat értjük, melyek ma a gazdasági életet irányítják. A régi időkben a decentralizációnak egyik legerősebb védője a közlekedés lassúsága, az érint-

kezés nehézsége volt. XIV. Lajos nem hiába igyekezett ezen az utak és csatornák építésével segíteni. Az abszolút kormány nem hiába pontosító össze Bécsbe a vasutakat. A mai centralizáció nem kis részben azért állt elő, mert a távíró, telefon, repülőgépek és szikratáviró, meg az autók révén eltűnően a távolságok, a központban székelő akarat érvényesülésének lehetősége hihetetlenül fokozódott. Ezzel az államra rótt feladatok száma is szertelenül megsaporodott. A közigazgatás és igazságszolgáltatáson túl, főleg a gazdasági és közoktatási téren terjesztette ki hatáskörét. Ezek nagy tömegét kis részletekig lemenőleg a központból intézik el, felmentvén a helyi szerveket a gondolkodás és felelősség terhétől. Colbert politikai elve, mely szerint az állami akarat képviselője, a király, csakis nagy dolgokkal foglalkozzék, ma a végrehajtásnál erősen módosul és nem egyszer a kis bourgeoishoz méltó aprólékos tevékenységének ad helyet.

Magában Nagy-Britanniában felhangzik a panasz, hogy a hihetetlenül sokasuló feladatokat, melyek a központi kormányt terhelik, maguk a miniszterek sem tudják kézben tartani, a parlament pedig alig képes ellenőrizni, mert tagjai nem bírhatnak ehhez a kellő tájékozottsággal. Erre csak az egyes szakok élén álló hivatalnokok képesek. Mindez a bürokrácia erősödését jelenti már azért is, mert a hivatalnokok szaporítása ilyen viszonyok között ki nem kerülhető.

A centralizáció kérdése korábban főleg a törvények hozatalának s a közigazgatás szervezésének mikéntjére szorított. A műszaki találmányok révén azonban a gazdasági élet fejlődése és az ott mutatkozó hasonló folyamat is követelően kívánja a szabályozást. Erre a politikusok és közigazdák már Marx iskolájának előretörése folytán is reá vannak kényszerítve. Marx egyik alapvető tanítása szerint ugyanis a gazdasági fejlődés mindinkább a koncentráció felé halad, azaz a hatalom mind kevesebb kézben pontosul össze. Miután pedig a gazdasági fejlődés mind nagyobb mértékű lesz s a nagy ipar és a felhalmozott tőkék urainak súlya és befolyása naponta nő, ez érezted hatását az általános politikában is és pedig a centralizáció javára.

Stein Lőrinc, egykori kedves tanárom, kit a maga idejében méltán becsültek nagyra, szépen fejtette ki, miként lesz a növekedés törvénye szerint a nagy tőke gazdasági, majd politikai hatalommá, miként veri béklyóba az egyént s gátolja érvényesülését, azaz miként válik ellenségévé a szabadságnak. Sokan tudják ezt, de kevesen hajlandók következményeivel komolyan foglalkozni.

Mennyire haladtunk a centralizációban, azt részletezni talán nem is kell. Egy tekintet a ragyogó fővárosra, mely az elmúlt évtizedek legkiválóbb alkotása s ahol a politikai hatalom, a magyar tudás, gazdasági erő és tehetség jóformán mind össze van gyűjtve, a vidék és vidéki városok hátrányára, eléggé bemutatja ezt. Ausztráliát és Argentiniát, meg a mesterségesen teremtett osztrák köztársaságot kivéve, a fővárosok oly túlsúlyljal, mint Budapest a régi Magyarországból megmaradt töredékre, sehol sem bírnak.

A központi hatalom fejlesztésének a gazdasági erőkön túl lélektani rúgói is voltak. A nemzet szomjúhozott a haladásra, érte ez alatt főleg az anyagiakban való emelkedést, az élet örömeinek szaporítását és a politikai életben való érvényesülést. Az eszközök azonban, melyek révén e célokhoz közelebb juthattunk, a politikai hatalom régi föltéteményeseinek, a vármegyéknek nem állottak rendelkezésükre. Csak az állam, tehát a központi hatalom volt az, mi megnyithatta a külföldi kölcsönök révén az emelkedés forrásait, tehetett beruházásokat úgy, hogy azok terhet nagyrészt a születendő nemzedékre hárítá át. Emellett a bürokrácia erősítése a birtokaiból kiforgatott gentryre nézve is szerfölött kívánatosná lett s főleg Tisza Kálmán uralma alatt a kormányzatnak egyik főelvé is emelkedett.

Így szaporodnak a hivatalok s ezek ügyforgalma a régi-
nek mihamar 10—15-szörösére duzzad fel. A helyi hatóságok szegények, nemcsak anyagi eszközökben, hanem hiányzik náluk a kellő tudás és értelmi erő is az új feladatok megoldásához. Versengve mondanak le régi hatáskörükbe utalt feladataikról is. A protestáns felekezetek szót sem emelnek az ellen, hogy a közoktatás terén az állami befolyás mind kiterjedtebb mértékben érvényesüljön, sőt elfeledve, hogy valaha az ősök ép az ellenkező nézetben voltak, még maguk is előmozdítják ezt. Szabadulni igyekeznek a gondoktól és a felelősségtől is. A központi kormány hatalma az egyéni és testületi szabadság rovására szertelenül megnőtt s az egykor ősi egyszerűségében független vezetőosztály mihamar két részre szakadt, olyanokra, kik a hivatalokban ülnek és olyanokra, kik oda szeretnének bekerülni. De a közvéleménynek még ez sem elég, napról-napra felhangzik a követelés: államosítsátok ezt vagy azt; jóformán mindent, egészen a polgárok lelki világáig s a gazdasági élet tizenkettedrangu feladataiig.

Ezekkel a tényekkel szemben jogosult az a kérdés, vajjon, ha a centralizáció ily erős alapokon nyugszik, ha az világszerte érvényesül, lehet-e, érdemes-e vele szemben a

decentralizáció mellett foglalni állást és erre hívni fel másokat is?

Mindent megfontolva arra a következtetésre kell jutnunk, hogy bármily nehéz is a probléma, bármily távol van is a siker, a küzdelem megkezdése úgy az általános emberi, valamint spedaliter magyar nemzeti szempontból és az egyéni szabadság érdekében is okvetlenül szükséges.

Utaltunk reá, hogy a politikai élet főleg a technikai találmányok s a gazdasági haladás mai iránya mellett mennyire ellentétben fejlődik a demokráciával. A trösztök, kartellek és ringek, az ingó tőkekoncentrációja, mint készíti elő a kevesek uralmát a széles rétegekkel szemben. A demokráciának, egyenlőségnek és az egyén erkölcsi szabadságának igaz barátjai lehetetlen, hogy aggodalommal ne lássák e fejlődést, mi azok ellen az alapok ellen irányul, melyekre ők a nemzetek jövőjét mint egyedül helyes alapra akarják fölépíteni. Hajdán a parlamenti kormányzatot s ennek őrét, a szabad sajtót panaceának tekintették a létező és szülemelő bajokkal szemben. Ezekből az illúziókból kigyógyultunk. Ma már tudjuk, hogy a parlamentek és a sajtó is csak úgy képesek céljaiknak megfelelni, ha mögöttük éber, örökös és céljainak kitűzésénél kellően tájékozott közvélemény áll. Ha parlament, sajtó és társadalom között a lehető legszorosabb az összeforradás. De ez ritkán van így, ép azért a parlamentekben nem mindig van meg a kellő erő a támadások visszaverésére, mert nem érzik maguk mögött a nemzetet. Ezt mutatja Mussolini sikere, Károlyi Mihályék hatalomra jutása, de Ausztria története is. A rossz kezekbe került centralizált központi hatalomnak könnyű leszerelni a vidék ellenséges hajlamait.

A másik alkotmányjogi biztosíték, a szabad sajtó, melyről azt hitték, hogy szavára szükség esetén meg fog mozdulni az egész nemzet, szintén nem bírta hivatását teljesíteni. Maga is erősen centralizálva volt s amikor vezetése gonosz kezekbe ment át, nem a nemzet, hanem a hatalomra jutott kalandorcsapatnak eszközévé lett.

De nemcsak a rendkívüli idők rejtenek magukban veszedelmeket. A sajtó régi fényét a rendes idők fejleményei is erősen elhomályosítják. Ezek közt az első és legfontosabb az, hogy a közvélemény szerveinek a politikai hatalom kezelőivel szemben nehezen kivívott szabadságát gyökerében támadja meg az a modern fejlemény, mit a sajtó kommerdálizálásának neveznek, t. i. a napi lapoknak a hirdetőktől, átalányoktól s a tulajdonos részvényes társulatok sorsát intéző üzleti érdekektől való függése. Különösen veszélyes lehet ez ott, ahol a szellemi irányítás annyira centralizálva van és oly

kevés kézre és agyra van bízva, mint minálunk, ahol a vidék alig számít valamit. Abba az örvénybe, amelyhez eljutottunk, erősen bevilágítanak azok az események, melyeket 1918—1919-ben átszenvedtünk. Láttuk, mily erős a hazugság hatalma, láttuk hogy többé-kevésbé megtévesztő és népszerű jelszavak, üres, alaptalan és be sem váltható ígéretekkel mint lehetséges a hatalom polcára jutni, sőt ott a nemzet mérhetlen kárára, ha rövid időre is, de megmaradni, erkölcsi, politikai, értelmi tekintetben a lehető legalacsonyabb színvonalon álló, mennyiségileg is alig számottevő merész és a bűnök szolgálatára felesküdt töredékeknek. Ez a legkifejtettebb centralizáció nélkül lehetetlen lett volna. Ennek köszönhetjük, hogy a döntő pillanatban az alkotmány egykori bástyái megtagadták a szolgálatot. Belőlük kivesszett az erőnek tudata, szétfoslott a felelősségnek érzete. Még Kossuth vármegyéjében is Bettelheimok ültek a hatalom székébe. A vidék önszántából, el lévén szokva az önálló élettől, tenni mit sem mert. Mindent Budapestről várt és a nemzeti fejlődés e büszkesége nem tudott és nem is akart mérgező jelszavak és parancsokon kívül egyébbel szolgálni. Bekövetkezett, amire ezer éven át nem volt példa. Az országot jóformán küzdelem nélkül foglalták el a hadi és egyéb erényekben nálunk épenséggel nem gazdagabb ellenség hadai. Politika ennél nagyobb romlásba nem vihet nemzetet. És ugyan miért mindez?

Mert a centralizáció korlátozza, sőt le is törli az egyesek és az önkormányzati testületek szabadságát. Szűkíti, sőt megsemmisíti ezek hatáskörét. Lerontja önérzetét és a saját magába vetett bizalmat. Így megfosztja az egyént lassanként az erkölcsi és értelmi erőtől, ami nélkül cselekedni nem lehet.

Politikánk, mely több mint 50 éven át ez irányban dolgozott, 1918-ban a tények logikája és ereje alatt teljesen összetörött. Lehet-e ezek után, ha akár az egyének fejlődését, akár a nemzeti érdekeket tekintjük, egy perccig is habozni annál a kérdésnél, vajjon szabad-e folytatnunk tovább az eddigi centralizáló politikát? Szabad-e saját keserű tapasztalataink mellett figyelmen kívül hagyni azt a véres és húsz évszázad küzdelmeire szomorúan reá világító drámát, mi Európa keletén folyik? A bolsevikik átkozott uralmát, ahol pár százezer zsoldos segítségével egy marok bűnös idióta szívja ki egy nagy nemzet legértékesebb erőit?

Úgy hisszük, erre felelni sem kell. De ha vannak mégis oly barátai a centralizációnak, kik meg vannak győződve arról, hogy ez úton juthatunk el a nemzeti nagysághoz s az

általános emberi érdekek megvalósításához, lépjenek elő és igyekezzenek megvédeni fétisüket. Bizonyítsák be, hogy az 1918—1919-iki eseményeknél ez nem volt ható tényező és hogy a szovjetdiktatúra, mely már tíz éve fojtogatja Oroszország millióit, lehető volna centralizáció nélkül. De gondoljanak arra is, hogy a gazdasági téren mutatkozó fejlődés letörvén az egyéneket, kevésbé erős csoportokat és rétegeket, nem vezet-e szükségképpen a szabadság és egyenlőség letöréséhez? Fejtsék ki, mit várhatunk e veszedelmekkel szemben jót, ha a centralizációt tovább folytatjuk? Erősülni fog-e az egyén politikai függetlenség és gazdasági vállalkozás tekintetében? Fognak-e fejlődni azok a vidéki vonások, melyek szint és tartalmat adhatnak a nemzeti életnek? Erősülni fog-e az egyesek önbizalma s csökkenni a felelősségtől való vonakodása?

Szerintünk ép az ellenkezőnek kell bekövetkezni, ha e folyóirat szerkesztőjének találó szavaival élve, a Leviathánná hizlalt centralizált államnak áldozunk fel minden szabadságot és nagyratörő ideált, ha engedjük, hogy az állam felfaljon mindent, mi szép és magyaros kezdemény, éles akarat, magasztos gondolat és sarjadó óhaj az országban. Nem készítjük-e elő így a szociáldemokrácia álmát, a mindenhatóvá lett államot? Nem leszünk-e úttörői egy a réginél nyomasztóbb szolgaságnak? Az államot és társadalmat mozgató erő az egyéni akarat. Ahol ez gyengül, senyved és elszárad, szétporlanak az államot fenntartó erők és nem lesz, mi annak terhét elbírná.

A mostani időkben kell lehetőséget és alkalmat találni e nagy kérdések tárgyalására, sőt megoldására is. Az újonnan szervezett felsőház tagjaiban megvan erre a hajlam és a képesség is. Az alsóházban is akadni kell komoly és felelősséget érző férfiaknak, kik e munkában részt venni szívesen kötelességnek fogják tartani. A sajtó komolyabb részének a feladata, hogy a probléma fontosságára felhívja a figyelmet, megindítsa a vitát és igyekezzék tisztázni az utat, amelyen haladnunk kell.¹

BERNÁT ISTVÁN.

¹ A magyar agrármozgalom és agráralkotások kitűnő vezetőitől itt felvetett fontos problémát a következő számokban más oldalról is meg fogjuk világítani.